

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ Ο ΠΑΡΙΟΣ ΣΤΗΝ ΘΑΣΟ

Ἀναστάσιος Ἀλεξ. Νικήτας

Ὁ Ἀρχίλοχος κατάγεται ἀπὸ τὴν νῆσο Πάρο καὶ θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀρχαίους λυρικούς ποιητές μας, ἓνας ἱαμβογράφος, καὶ ὄχι μόνον. Ἦταν υἱὸς τοῦ Τελεσικλέους, ποὺ ἦταν ἀπόγονος τοῦ ὁμώνυμου Τελεσικλέους, ὁ ὁποῖος ἴδρυσε ἀποικία στὴν νῆσο Θάσο· ἡ δὲ μητέρα του ἐλέγετο Ἐνιπῶ καὶ φέρεται ὡς δούλη, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ποιητὴς θεωρεῖται νόθος, ἀλλὰ σὲ αὐτὸ δὲν ὑπάρχει συμφωνία μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν. Χρονικῶς τοποθετεῖται ὁ Ἀρχίλοχος στὸν 7. αἰ. π.Χ. Ἀρχαιότερη καὶ πλέον ἔγκυρη πηγὴ γιὰ τὴν ποιητικὴ του δράση γενικώτερα, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, δηλ. τὸ σωζόμενο ποιητικὸ του ἔργο¹. Καὶ συγκεκριμένως:

Ἀναφέρει σὲ ποίημά του (22 D. = 19 W.) τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν Γύγη (687-652 π.Χ.), ποὺ ἦταν σύγχρονός του κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (1, 12)²· ἡ ἀναφορὰ αὐτῆ τοῦ Γύγη θεωρεῖται *terminus post quem* γιὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ Ἀρχιλόχου. Σὲ ἄλλο ποίημά του (74 D. = 122 W.) μνημονεύει τὴν ἔκλειψιν, ποὺ πρέπει νὰ συνέβη τὴν 6ην Ἀπριλίου τοῦ 648 π.Χ.³ Καὶ πρὸς τούτοις “φαίνεται, ὅτι γνωρίζει τὴν γενομένην στοὺς Μαγνησίους συμφορὰν” ἀπὸ τοὺς Τρῆρες (19 D. = 20 W.), ποὺ πρέπει νὰ συνέβη περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. (βλ. καὶ Σκιαδᾶ, ὁ.π., σσ. 84-85). – Ἄς προστεθῇ ἀκόμη ἐδῶ καὶ ἡ ἴδρυσις ἀποικίας ἀπὸ τὴν Πάρο στὴν Θάσο τὸ 680 π.Χ. ἀπὸ τὸν πρόγονο τοῦ Ἀρχιλόχου Τελεσικλῆ (βλ. κατωτ.).

Πρὶν δὲ προχωρήσουμε στὴν παρουσίαν τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου, θεω-

1. Τὸ κείμενον τῶν σωζομένων ποιημάτων του κατὰ τὴν ἔκδοσιν: *E. Diehl-R. Beutler, Anthologia Lyrica Graeca I, fasc. 3, Leipzig 1952*, σ. 1 κέξ. (= D.), καὶ τὴν ἔκδοσιν: *M. L. West, Iambi et Elegi Graeci, Vol. I. Oxonii 1989*, σ. 1 κέξ. (= W.).

2. Βλ. καὶ *Albin Lesky, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Ἀγ. Γ. Τσοπανάκη, 5η ἔκδ., Θεσσαλονίκη 1981*, σσ. 174-180, κυρίως σ. 175· καὶ *H. Bengtson, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, μετάφρ. Ἀντρέα Γαβρίλη, Ἀθήνα 1979*, σ. 508.

3. Πβ. π.χ. *Lesky*, ὁ.π., σ. 175, καὶ *Α. Δ. Σκιαδᾶ, Ἀρχαϊκὸς Λυρισμὸς, τόμ. 1, Ἀθήνα 2000*, σ. 63 με ὑποσημ. 2, ἐκεῖ καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ροῦνται προηγουμένως ἀπαραίτητες μερικές παρατηρήσεις, πού θά βοηθήσουν σημαντικά στήν ἀπό κάθε ἄποψη εὐχερῆ κατανοήσή του:

Κατά τόν Πausανία (10, 28, 3) ὁ Θάσιος ζωγράφος «Πολύγνωτος στήν περιφήμη εἰκόνα τοῦ Ἴαδου, πού τόν ζωγράφησε στήν λέσχη τῶν Κνιδίων στοὺς Δελφούς, παράστησε ἕναν Τέλλη καὶ μιὰν Κλεόβοια καθὼς περνοῦν τὸν Ἀχέροντα. Καὶ στίς δύο μορφές ὁ μέγας Θασίτης ζωγράφος ἔδειξε ἕνα κομμάτι τοπικῆς ἱστορίας...» (Lesky, ὁ.π., σ. 174). Τὸ τελευταῖο προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς ὁ Τέλλης (ὑποκορ.) ἢ Τελεσεικλῆς α) ὑπῆρξεν ἐπὶ κεφαλῆς ἀποικίας, ἰδρυθείσης περὶ τὸ 680 π.Χ. ἀπὸ τὴν Πάρο στήν Θάσο κατὰ τὸν δεῦτερον μέγαν ἑλληνικὸν ἀποικισμόν στὰ μέσα τοῦ 8ου αἰ. π.Χ. κέξ.⁴ καὶ β) ἦταν κατὰ τὸν Pausanias (αὐτόθι) ὁ πρόπαππος τοῦ Ἀρχιλόχου.

Ἡ δὲ «Κλεόβοια ὅμως πού ἦταν στὸ πλευρό του (sc. τοῦ Τελεσεικλῆ) μετέφερε ἀπὸ τὴν Πάρο μέσα σ' ἕνα κοντὶ τὰ “ὄργια” τῆς Δήμητρας στὸ ταξίδι αὐτῶν τῶν ἀποίκων. Στὴν Πάρο... ὑπῆρχε ἀρχαία λατρεία μυστηρίων τῆς μεγάλης θεᾶς (sc. Δήμητρος), γι' αὐτὸ καὶ ἡ νῆσος αὐτὴ “ἄλλοτε ὀνομαζόταν Δημητριάς”, κατὰ δὲ τὸν ὁμώνυμον ὄμηρ. “Ὑμνον εἰς Δήμητρα” (στ. 491) φέρεται καὶ ὡς ἰδιοκτησία τῆς· ἐπίσης “ἕνα πολὺ διαδεδομένο στοιχεῖο στίς λατρεῖες τῆς γονιμότητος ἦταν ἡ τολμηρή, ὡς τὴν ἀδιαντροπιὰ ὑψωμένη βωμολοχία. Αὐτὴν τὴν ἀπερίφραστη αἰσχρολογία καθὼς καὶ τὶς ἄσεμνες ἐπιδείξεις τὶς θεωροῦσαν σὲ τελεταῖα ἀνάληψη σὰν μιὰν ἀποτροπὴ τοῦ κακοῦ. Αὐτὴ ἡ ἀποτροπαϊκὴ αἰσχρολογία χρησιμοποιοῦσε τὸν Ἴαμβο, καὶ ἔτσι τὸ νὰ ἐκφράζεται κανεὶς μὲ ἰάμβους μποροῦσε νὰ ἰσοδυναμῆ μὲ τὸ: ὑβρίζω. Τὸν ρόλο τέτοιων σκωπτικῶν λόγων στήν λατρεία τῆς Δήμητρας τὸν μαρτυρεῖ ἡ μορφή τῆς ὑπηρέτριας Ἰάμβης, πού μὲ τὰ ἀστεῖα τῆς καλοκεφιάζει τὴν λυπημένην θεά, τὸν μαρτυροῦν οἱ “γεφυρισμοί”, δηλ. τὰ ἀστεῖα πάνω στήν γέφυρα, στήν πομπὴ γιὰ τὴν Ἐλευσίνα» (Lesky, ὁ.π., σ. 174).

Ἡ θρησκευτικὴ αὐτὴ παράδοση τῆς Πάρου μὲ τὴν πλούσια λατρεία τῆς θεᾶς Δήμητρος καὶ τὰ συνακόλουθά της, ὅπως εἶναι π.χ. τὰ “ὄργια” τῆς, οἱ σκωπτικοὶ λόγοι στήν λατρεία τῆς, τὸ ὄνομα καὶ ὁ ρόλος τῆς ὑπηρέτριας τῆς Ἰάμβης καὶ ἡ χρῆση τοῦ (ἐκεῖθεν προερχομένου;) ὁμώνυμου ποιητικοῦ καὶ μετρικοῦ εἴδους, τοῦ ἰάμβου, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ οἱ νέες πολιτικο-οικονομικὲς καὶ κοινωνικὲς μεταβολές, πού ἐπέφερε πλέον ὁ ἀνωτέρω ἀναφερόμενος μέγας δεῦτερος ἀποικισμός, ἔχουν προφανῶς ἐπηρεάσει σημαντικὰ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀρχιλόχου, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐν συνεχείᾳ ὁ λόγος.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχιλόχου ἔχουν παραδοθῆ συνολικῶς κατὰ μὲν τὸν Diehl 120 ποιήματα ἢ ἀποσπάσματά τους, κατὰ δὲ τὸν West 333 (βλ. ἀνωτ. ὑπόσημ. 1), περιεχόμενα τῶν ὁποίων, πέρα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω (σ. 1), εἶναι σὲ γενικὲς

4. Βλ. Bengtson, ὁ.π., σσ. 82-89, κυρίως σσ. 91-98.

γραμμές περίπου τὸ ἔξις:

Στὸ πρῶτο ἤδη ποίημά του (1 D. = 1 W.) ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς δηλώνει σὲ πρῶτο πρόσωπο καὶ σὲ ἐλεγειακὸ μέτρο, ὅτι εἶναι «ὑπηρέτης τοῦ βασιλιᾶ τοῦ πολέμου (τοῦ θεοῦ Ἄρη) καὶ γνωρίζει πολὺ καλά καὶ τὸ ποθητὸ χάρισμα τῶν Μουσῶν», δηλ. τὴν ποιητικὴ τέχνη (τὴν ποίηση).

Ὡς «ὑπηρέτης τοῦ θεοῦ πολέμου» ὁ Ἀρχίλοχος γνωρίζει πολλὰ περὶ πολέμου ἐκ προσωπικῆς πείρας, δεδομένου ὅτι γιὰ βιοποριστικούς προφανῶς λόγους ὑπῆρξε μισθοφόρος στρατιώτης στήν Θάσο καὶ τὴν Εὐβοία· πολεμώντας δὲ κατὰ ἐχθρικών θρακικών φύλων τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς, λέγει ἀπεριφράστως, ὅτι σὲ κάποια μάχη «κατὰ τῶν Σαίων (τῆς Θράκης) ἐγκατέλειψα τὴν ἀσπίδα μου σὲ θάμνο ἀλλὰ ἔσωσα τὴν ζωὴ μου»· αὐτὸ τὸ ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, προσθέτοντας, μάλιστα, ὅτι «θὰ ἀποκτήσω ἄλλη (ἀσπίδα) καλύτερη» (3 καὶ 6 D.= 3 καὶ 5 W.), ἔγινε δηλ. «ρίψασπις»⁵.

Ἔτσι γιὰ τὸν ποιητὴ σημασία ἔχει ἡ διάσωσή του, καὶ ὄχι ἡ δόξα, ἡ παροῦσα ζωὴ, καὶ ὄχι ἡ ὑστεροβουλία, τὸ σήμερα ἢ τὸ τώρα, καὶ ὄχι τὸ αὔριο. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ ἥρωϊκὸ ἰδεῶδες τοῦ Ὀμήρου μὲ τὸ αἶεν ἀριστεύειν καὶ ὑπέροχον ἔμμεναι ἄλλων (Z 208) καὶ ἡ ἀντίστοιχη ἥρωϊκὴ ἐντολὴ ἢ εὐχὴ τῆς Σπαρτιάτισσας μάνας πρὸς τὸ ἴδιο τὸ παδί της, πού φεύγει γιὰ τὸν πόλεμο, μὲ τὸ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς, τὸν ἀφήνουν ἀδιάφορον. – Ἄς σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὸν Lesky (ὀ.π., σ. 176) «στὴν Σπάρτη μάλιστα ἔψεξαν μὲ ἀγανάκτηση (Πλουτ. Λακ., Ἀποφ. 34, 239 b) τὸν ποιητὴ, πού ἔγραψε πὼς εἶναι εὐχαριστημένος πού ἔσωσε τὴν ζωὴ του μὲ τέτοιο ἀντάλλαγμα». Ἐδῶ καταπολεμεῖ φανερῶς παραδοσιακὲς πεποιθήσεις ἢ ἀξίες καὶ ἀποκλίνει ἐνσυνειδήτως ἀπὸ αὐτές, γιὰ πιστεύει ὅτι «οὐδεὶς τιμᾶται μετὰ θάνατον καὶ ὁ καθένας ἀξίζει ὅσο ζῆ» (54 D.=133 W.) ἢ ἀκόμη ὅτι «ὁ μισθοφόρος ἀξίζει εἶναι τόσο ἀγαπητός, μόνον ὅσο μάχεται» (13 D.=15 W.).

Ἐπίσης σὲ ἄλλο ποίημά του λέγει μὲ κάποια εἰρωνικὴ διάθεση κατὰ τῶν συμπολεμιστῶν του, ὅτι «ἐνῶ οἱ πεσόντες (ἐχθροὶ στήν μάχη) ἦσαν ἑπτὰ, πού τοὺς προφθάσαμε διώκοντάς τους» (καὶ τοὺς ἐφονεύσαμεν), ἦσαν δηλ. ἐλάχιστοι οἱ νεκροὶ αὐτοί, ὅμως ἐδηλώνουμε, «ὅτι εἴμαστε χίλιοι φονιάδες» (61 D.=101 W.), δηλ. μερικὲς ἥρωϊκὲς πράξεις εἶναι ἄλλες στήν πραγματικότητα. Τοῦτο μεθερμηνευόμενον σημαίνει ὅτι «ἡ νίκη ἔχει πολλοὺς πατέρες (τὴν διεκδικοῦν πολλοί), ἐνῶ ἡ ἦττα, ἢ ἀποτυχία, εἶναι ἀντιθέτως ὀρφανή (δηλ. δὲν τὴν δέχεται κανεὶς)».

Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴ ζωὴ εἶναι τὸ ἀκόλουθο θέμα: Σὲ ἓνα 4/στιχο ποίημά του (γραμμμένο σὲ μέτρο τροχαϊκὸ τετράμετρο καταληκτικὸ) κατασκευάζει δύο στρατηγούς μὲ διαφορετικὸ τὸ «εἶναι» καὶ τὸ «φαίνεσθαι» αὐτῶν, δηλ. τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ὠραία μορφή ἢ τὴν ἐσωτερικὴ ὑπόστασή τους, καὶ τοὺς ἀντιπαραβάλλει· στοὺς ὁμηρικὸς ἥρωες συνυπάρχουν, σχεδὸν στὸ σύνολό τους,

5. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξαν ἐπίσης καὶ οἱ ποιητὲς Ἀλκαῖος καὶ Ἀνακρέων, ἴσως δὲ καὶ ὁ Ὀράτιος, βλ. Lesky, ὀ.π., σ. 176, καὶ Σκιαδά, ὀ.π., σ. 74.

καὶ τὰ δύο αὐτὰ χαρακτηριστικά: ὁ Ἀρχιλόχος ὅμως διασπᾶει αὐτὴ τὴν ἐνότητα καὶ προτιμᾷ (σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση), “ὄχι ἓναν μεγαλόσωμον στρατηγόν, μὲ τὸ ὠραῖο παράστημα, τὴν περιποιημένη κόμη κλπ.” (ποὺ εἶναι ὅμως ἔτοιμος νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια μὲ μεγάλους βηματισμούς καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν μάχη πρὸ τοῦ κινδύνου), ἀλλὰ “ἀντιθέτως ἓναν μικρόσωμο στρατηγόν, ὃς εἶναι ἀκόμη καὶ στραβοκάνης (στραβοπόδης), ποὺ ὅμως πατάει γερὰ στὰ πόδια του (κρατᾷ δηλ. πάντα σταθερὴ τὴν θέσιν του στὴν μάχη) καὶ εἶναι γεμάτος καρδιά” (*καρδίας πλέως*), δηλ. “μὲ πολὺ θάρρος” (60 D. = 114 W.)⁶. Εἶναι καὶ ἐδῶ σαφὴς ἡ ἀπόκλιση τοῦ Ἀρχιλόχου ἀπὸ τοὺς ὁμηρικοὺς στρατηγούς.

Τέλος δὲν λείπει ἀπὸ τὴν ποίησίν του καὶ ὁ οἶνος. Μὲ τὴν στρατιωτικὴν του ὑπηρεσία ὡς μισθοφόρου ἐξασφαλίζει τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγαῖα, τὸ φαγητὸ καὶ τὸ ποτό του, τὴν *μαῖζαν* καὶ τὸν *Ἰσμαρικόν* (= Θρακικόν) οἶνον (2 D. = 2 W.). Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτό, σὲ ἡμέρες καὶ ὥρες εἰρήνης (ὅπως π.χ. σὲ φρουρές), ποὺ δὲν ὑπῆρχαν πολεμικὲς συγκρούσεις “στέλνει κάποιον σύντροφόν του νὰ φέρῃ οἶνον ἐρυθρόν” (= κόκκινο κρασί), γιατί, ὅπως λέγει, “δὲν θὰ μπορέσουμε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς φρουρᾶς μας (τῆς “βάρδιας” μας) νὰ εἴμαστε νηφάλιοι” (5^α D. = 4 W.). Καὶ πρὸς τούτοις ὁ ποιητὴς ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἴδιος “γνωρίζει νὰ γράψῃ ἀκόμη καὶ διδύραμβον τοῦ θεοῦ Διονύσου ὑπὸ τὴν ἐπίρεια τοῦ οἴνου” (77D. = 120 W.).

Γιὰ ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα σχετικὰ μὲ τὴν στρατιωτικὴν ζωὴ τοῦ ποιητοῦ ὡς μισθοφόρου, κατὰ τὴν ὁποῖαν τελικῶς ἔχασε καὶ τὴν ζωὴ του, παρατηρεῖ ὁ Lesky (ὁ.π., σ. 175): “*Τὴν στρατιωτικὴν ζωὴν τὴν γεύτηκε (sc. ὁ Ἀρχιλόχος) ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὰς καὶ εἶναι πιθανὸ πὼς ταξίδεψε περισσότερο ἀπὸ ὅσο μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε. Σκοτώθηκε στὴν μάχην ἐναντίον τῶν Ναξίων, καὶ μιὰ ὠραία παράδοση διηγεῖται ὅτι ἡ Πυθία ἐδίωξε ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τὸν Καλώνδα, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε σκοτώσει*”, καὶ προσθέτει (αὐτόθι): “*Ὁ πόλεμος ἦταν τὸ στοιχεῖο του, εἴτε τὸν πολεμοῦσε μὲ τὸ δόρυ εἴτε μὲ τοὺς στίχους του*” (βλ. καὶ κατωτ., σ. 5 κέξ.).

Ἐνα ἄλλο θέμα τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ἀποτελεῖ ὁ “ἔρωτας”. Οἱ σχέσεις του μὲ τὴν μνηστή του Νεοβούλη, κόρη τοῦ Πάριου Λυκάμβη, δὲν κατέληξαν σὲ γάμο, διότι διεκόπησαν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ μέλλοντος πενθεροῦ του ἢ χωρὶς τὴν θέλησιν (καὶ) τῆς μνηστῆς του (88 D. = 172 W.)⁸. Φαίνεται ὅτι τὴν ἀγα-

6. Βλ. λεπτομερῆ ἐρμηνεῖα τοῦ κειμένου αὐτοῦ στὴν ἰδιαίτη μελέτη μας: Ἀρχιλόχος, ἀπ. 60 D. (= 114W.), ἐν: Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν 13, 1985-90, Ἀθήνα 1990, σσ. 76-102 (καὶ ἐπανεκδόσὴ τῆς στὰ Φιλολογικὰ Μελετήματά μας, Ἀθήνα 2007, σσ. 284-311).

7. Ὁ Ἰ. Φ. Δημάρατος (ἐν: Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεῖα, s.v. Ἀρχιλόχος ὁ Πάριος) παρατηρεῖ ἐδῶ ἐπὶ τὸ σαφέστερον: «*Τούτον (sc. τὸν Καλώνδα) καταφυγόντα εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπεδίωξεν ἡ Πυθία εἰποῦσα: ‘Μουσῶν θεράποντα κατέκτανες· ἔξιθι νηοῦ’*».

8. Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ τὰ ἀπ. 89 D. = 174 W., 92α D. = 176 W., 94 D. = 177 W., 95 D. = 173 W. Βλ. καὶ μελέτη μας: Ἀρχιλόχου ἀπ. 81 D. (= 185 W.), ἐν: Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, τόμος ΙΖ' 2000-2001, Ἀθήνα 2001, σσ. 632-646.

ποῦσε πολὺ (71D. = 118 W.), γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπόρεσε νὰ τὸ ξεπεράσῃ τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς διαλύσεως τοῦ ἀρραβῶνος του μὲ τὴν καλὴ του, τὴν Νεοβούλη. Εὐρισκόμενος δὲ σὲ μεγάλη ἀπελπισία ἐστράφη κατὰ τῆς οἰκογενείας Λυκάμβη μὲ τοὺς δηκτικὸς στίχους του, ὥστε ὠδήγησε πατέρα καὶ κόρη (ἢ δύο κόρες: Νεοβούλη καὶ ἀδελφὴ τῆς) σὲ αὐτοκτονία (Ἀνθ. Παλατ. 7, 69-71), διότι δὲν μπόρεσαν νὰ ἀντέξουν τὴν προσβολὴ αὐτὴ στὴν μικρὴ κοινωνία τῆς Πάρου⁹. – Ἐς λεχθῆ δέ, ὅτι γιὰ τὸν δηκτικὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς ποιήσεώς του ὁ Πίνδαρος τὸν ἀποκαλεῖ *ψοχερόν, βαρυλόγοις ἔχθεσιν πιαινόμενον* (Πυθ. 2, 54), ἥτοι “φιλόσογον, πού ἠρέσκετο στοὺς πικροὺς λόγους”. Κατὰ δὲ τὸν Κριτιάν ὁ Ἀρχιλόχος ὑπῆρξεν ὑβριστῆς ὁμοίως σὲ “ἐχθροὺς καὶ φίλους” (*Lesky*, ὁ.π., σ. 178)· τοῦτο τὸ στηρίζει ὁ *Lesky* (αὐτόθι) στὸ ὅτι ὁ ποιητῆς “κάποιον Περικλῆ, πού σὲ μερικὰ χωρία τὸν προσφωνεῖ φιλικὰ, ἀλλοῦ τὸν ταπεινώνει σὰν ἀκάλεστον παράσιτο (78 D.)¹⁰.

Ἐνεκα δὲ αὐτῆς τῆς πικρῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας δὲν εἶχε καθόλου καλὴ γνώμη γιὰ τὸν ἔρωτα, δὲν τὸν ἐβλεπε ὡς εὐτυχία, ἀλλὰ ὡς πάθος (104 D. = 193 W.). Τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὸ ὅτι τὸν θεωρεῖ *λυσιμελῆ* (118 D. = 196 W.), δηλ. “παραλύει τὰ μέλη”, καὶ πιστεύει ὅτι “ὅταν φωλιάσῃ στὴν καρδιά, φέρει πολλὴ σκοτεινιά στὰ μάτια καὶ θολώνει τὸ μυαλό” (112 D. = 191 W.) ἢ, ὀρθότερον, “πληγώνει τὴν καρδιά, τυφλώνει τὴν ὄραση καὶ παίρνει τὸ λογικόν”.

Ἴσως λοιπὸν ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ ἡ κακὴ οἰκονομικὴ του κατάστασις καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ μεγάλη του πίκρα ἀπὸ τὴν διάλυση τῶν ἀρραβῶνων του μὲ τὴν Νεοβούλη τὸν ἀνάγκασαν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πάρο καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς μισθοφόρος στὴν Θάσο.

Στὴν ποίησι τῶν Ἀρχιλόχου ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἐπίσης ἡ πεποίθησί του γιὰ τὴν ἀβεβαιότητα ἢ τὴν μεταβλητικότητα τῆς τύχης τῶν ἀνθρώπων ἢ ἄλλως γιὰ τὴν παντοδυναμία τῶν θεῶν ἔναντι τῆς ἀδυναμίας τῶν θνητῶν, πού περιέχεται σὲ ἓνα 5/στιχο ποίημά του, γραμμένο σὲ μέτρο τροχαϊκὸ τετράμετρο καταληκτικὸ (58 D. = 130 W.). Ἔτσι γράφει (σὲ δική μας μετάφρασις):

“Στοὺς θεοὺς ὅλα εἶναι εὐκόλα· (αὐτοὶ) πολλὰς μὲν φορὰς / σηκώνουν ἀνθρώπους, πεσμένους στὴν μαύρη γῆ ἀπὸ τὴς συμφορῆς, / πολλὰς δὲ φορὰς κλονίζουν (ἀνθρώπους), πολὺ καλὰ στερεωμένους, / καὶ τοὺς ρίχνουν ἀνάσκελα· ἔπειτα ἔρχονται (ἀπὸ τοὺς θεοὺς στὸν ἀνθρώπο) πολλὰς δυστυχίαις / καὶ περιπλανιέται (αὐτὸς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ) ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τροφῆς καὶ χάνει τὸ μυαλό του (φτάνει σὲ ἀπόγνωσι) //”¹¹.

9. Βλ. π.χ. *Lesky*, ὁ.π., σ. 177.

10. Ὁ ποιητῆς δηλώνει ἐπίσης: “*γνωρίζω πολὺ καλὰ νὰ ἀνταμείβω μὲ κακὰς ὑβρεῖς, ὅποιον μοῦ κάνει κακό*” (66 D. = 126 W.).

11. Λεπτομερῆ ἐρμηνεῖα τῶν ἐπὶ μέρους λέξεων καὶ φράσεων τοῦ κειμένου τούτου βλέπε στὴν ἰδιαίτη μελέτη μας: Ἀρχιλόχου ἀπ. 58 D. (= 130 W.), ἐν: *ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ*, τόμ. 1, τευχ. 2, Ἀθήνα 1980, σσ. 237-260 (καὶ ἐπανεκδόσή της στὰ *Φιλολογικά Μελετήματά μας*, Ἀθήνα 2007, σσ. 248-272). Βλ. καὶ *Σκιαδᾶ*, ὁ.π., σσ. 94-97.

Ἰδιαίτερη ὅμως σημασία ἔχει ἡ βιοθεωρία του, ὅπως τὴν ἐκθέτει σὲ ἓνα 7/στιχο ποίημά του (ἐπίσης σὲ μέτρο τροχ. τετραμ. (καταληκτικό), ὅπου συνομιλεῖ μὲ τὸν ἑαυτό του, καὶ ὅπου μάλιστα χρησιμοποιεῖ πολὺ χαρακτηριστικὲς λέξεις, φράσεις ἢ εἰκόνες καὶ ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴ ἢ πολεμικὴ ζωὴ (67 D. = 128 W.). Λέγει λοιπὸν (σὲ δική μας μετάφραση):

“Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου, ταρασσόμενη ἀπὸ θλίψεις, ποὺ σὲ φέρνουν σὲ ἀμνηχανία, σύνελθε, ἀλλὰ προπάντων ὑπεράσπιζε τὸν ἑαυτό σου, προτείνοντας πρὸς τοὺς ἐχθροὺς / τὸ στήθος, κρατώντας δηλ. στὶς ἐνέδρες (παγίδες) τῶν ἐχθρῶν (σου) σταθερὰ τὴν θέση σου πλησίον τους /. Καὶ μὴτε νὰ καυχέσαι πολὺ, ὅταν νικᾷς /, μὴτε νὰ ὀδύρεσαι, πέφτοντας μέσα στὸ σπίτι κάτω (στὸ δάπεδο), ὅταν νικίεσαι /. Ἀλλὰ νὰ χαίρεσαι γιὰ τὰ εὐχάριστα καὶ νὰ λυπᾶσαι γιὰ τὰ δυσάρεστα (γεγονότα τῆς ζωῆς σου) / χωρὶς ὑπερβολή· νὰ ἔχῃς δὲ (πάντοτε) στὸ νοῦ σου, ποιὸς ρυθμὸς κυβερνάει τοὺς ἀνθρώπους //”¹².

Ἐδῶ ὁ Ἀρχιλόχος βλέπει τὴν ἴδια του τὴν ζωὴ μὲ τὰ προβλήματα τῆς, τίς σχέσεις του μὲ τοὺς συνανθρώπους του μέσα στὴν ἴδια κοινωνία, τὴν τάση ἢ συμπεριφορὰ συμπολιτῶν του, ποὺ εἶναι ἐνίοτε ἄδικοι ἢ ἐχθρικοί, καὶ πάντως ὄχι φιλικοὶ καὶ ἀνθρώπινοι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπουλοὶ καὶ ἀντικοινωνικοί. Καὶ αὐτὸ τὸν προβληματίζει, τὸν ἀνησυχεῖ, ἀλλὰ ἐνθαρρύνει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του γιὰ ἀντίσταση, γιὰ σωστὴ ἀντιπαράθεση πρὸς ἐπιτυχῆ ἀντιμετώπιση τῶν ὅποιων δυσμενῶν περιστάσεων, ἀλλὰ καὶ συμπεριφέρεται ὁ ἴδιος μὲ μέτρο πάντοτε, καὶ στὶς καλὲς καὶ στὶς κακὲς ἡμέρες τῆς ζωῆς του, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ, αὐτὸς εἶναι ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς γενικῶς τοῦ ἀνθρώπου, (δηλ. ὁ ἄνθρωπος ἄλλοτε πηγαίνει πρὸς τὰ πάνω καὶ ἄλλοτε πρὸς τὰ κάτω / = καὶ εὐτυχεῖ καὶ δυστυχεῖ), ὅτι, μὲ ἄλλες λέξεις, ἡ ζωὴ του εἶναι ἓνα κρᾶμα χαρᾶς καὶ λύπης.

Σχετικὴ κατὰ τὸ περιεχόμενο μὲ τὰ ἀνωτέρω εἶναι καὶ μία ἐλεγεία (7 D. = 13 W.), στὴν ὁποία γίνεται λόγος γιὰ κάποιον ναυάγιο, ὅπου ἐχάθησαν συμπολίτες του, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ κάποιος συγγενὴς του (ἴσως ὁ σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του). Ἐδῶ προσπαθεῖ νὰ παρηγορήσει τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν, ποὺ ἐχάθησαν, λέγοντας ἀκριβῶς, ὅτι σὲ αὐτὲς τίς “ἀθεράπευτες συμφορὰς” (*ἀνηκέστοισι κακοῖσιν*) μᾶς ἔδωσαν οἱ θεοὶ ὡς *φάρμακον* (!) τὴν “δυνατὴν ὑπομονήν” (*κρατερὴν τλημοσύνην*) καὶ ὅτι “ἄλλοτε ἄλλος ἔχει αὐτὲς (τίς συμφορὰς)· τώρα μὲν ἦλθαν σὲ ἐμᾶς... καὶ ὑποφέρουμε, ὅμως πάλι σὲ ἄλλους θὰ πᾶνε..., ἀλλὰ κάνετε ὑπομονή, διώχνοντας γρήγορα τὸ γυναικεῖο πένθος”¹³.

Αὐτὰ τὰ ὀλίγα ἀπὸ τὸ θεματολόγιο τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Ἀρχιλόχου,

12. Βλ. λεπτομερῆ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου αὐτοῦ στὴν ἰδιαίτερη μελέτη μας: Κριτικαὶ καὶ Ἑρμηνευτικαὶ Παρατηρήσεις εἰς Ἀρχιλόχου ἀπ. 67a (D.), ἐν: Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, τόμ. Κς (1977-1978), Ἀθῆναι 1979, σσ. 65-89 (καὶ ἐπανέκδοσή της γερμανιστὶ στὰ Φιλολογικὰ Μελετήματά μας, Ἀθῆναι 2007, σσ. 198-213).

13. Προφανῶς θρηνοῦσαν γυναῖκες, συγγενεῖς τῶν ναυαγῶν, ἦσαν δηλ. οἱ μοιρολογητρεσὶ στὸ αὐτὸ γεγονός τῆς ἀπωλείας τῶν συγγενικῶν ἢ φιλικῶν τους προσώπων. Συνήθως οἱ γυναῖκες εἶναι «*κάριτα τοι φιλοίκτιστον ἢ γυνή*», βλ. μελέτη μας: Περὶ ἀοιδῶν στὰ Ὀμηρικὰ Ἐπη καὶ τῆς “τυφλότητος” τοῦ ποιητοῦ αὐτῶν, σ. 4 μὲ ὑπόσημ. 4 (ἐν: Φιλολογικὰ Μελετήματά μας, Ἀθῆναι 2007, σ. 459).

πού ἀσφαλῶς δέν εἶναι καί τὰ μόνα, διότι πολλά ἄλλα ποιήματά του δέν σώζονται ἢ παραδίδονται ἐλλιπῶς. Ἄς ἐπιτραποῦν ὀλίγες ἀκόμη ἐπιγραμματικές παρατηρήσεις:

Μέ τόν δεύτερον μέγαν ἀποικισμό τοῦ 8ου αἰ. π.Χ. ἔχουν ἐπέλθει μεγάλες πολιτικές, πνευματικές, καί κυρίως κοινωνικο-οἰκονομικές μεταβολές, πού ἀλλάξαν ἀντιστοίχως καί τὸ ὕφος τοῦ λόγου, γραπτοῦ καί προφορικοῦ. Καί ὁ ἄνθρωπος νοιώθει τήν ἀνάγκη νά ἐκφράσει τίς ἀπόψεις του γιά τίς νέες αὐτές μεταβολές, πού τόν προβληματίζουν τώρα περισσότερο ἀπό ἄλλοτε.

Ἐνῶ ἡ ἐπική ποίηση (τοῦ Ὀμήρου) εἶναι ἀντικειμενική, ἐξωτερική, ἀπρόσωπη, δηλ. ἔξω ἀπό τόν ἄνθρωπο, ἡ χρονικῶς ἀκολουθοῦσα ἀμέσως κατόπιν λυρική ποίηση εἶναι ἀντιθέτως ὑποκειμενική, ἐσωτερική, προσωπική. Δέν ἀπασχολοῦν πλέον καί τόσο πολὺ τόν ἄνθρωπο μυθολογικές ἀφηγήσεις μέ τίς ὑπερβολές καί τίς φανταστικές ἢ ἀπίστευτες ἥρωικές καί ὑπεράνθρωπες ἐνέργειες ἢ πράξεις, ἀλλά τὰ καθημερινά προβλήματα, τὸ τώρα, τὸ σήμερα, καί ὄχι τὸ χθές, τὸ παρελθόν.

Πιὸ συγκεκριμένα: Τί ἔχει ἢ τί νοιώθει σήμερα, κάθε ἡμέρα, ὁ ἄνθρωπος, δηλ. ὅλα τὰ συναισθήματά του, ὅπως εἶναι π.χ.: ἡ χαρά, ἡ εὐθυμία, ἡ ἀπογοήτευση, ἡ εὐτυχία, τὸ μῖσος, ὁ πόνος κλπ. Τέτοια συναισθήματα δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν κοινωνία ἢ τὴν πολιτεία ἢ προκαλοῦνται κυρίως ἀπὸ τὴν συμβίωση μέ τοὺς συνανθρώπους μας, ὅπου παρατηροῦνται συμπεριφορές φιλικές, εἰρηνικές, συμπεριφορές ἀμύλλας καί συνεργασίας, ἀλλά καί ἀδικίες, ἐκμεταλλεύσεις, μηχανορραφίες, καί λοιπές παρόμοιες ἀντικοινωνικές σχέσεις, πού κινοῦνται κυρίως ἀπὸ προσωπικά συμφέροντα ἢ ἀπὸ ἄλλες διαφορές καί αἰτίες.

Καί αὐτὰ τὰ οὕτως ἢ ἄλλως δημιουργούμενα προσωπικά συναισθήματα ἢ προβλήματα καταλήγουν ἢ ὀδηγοῦν σέ γραπτὰ κείμενα καί ἀφοροῦν πλέον καί σέ ἄλλους συνανθρώπους, σέ πολλοὺς ἢ σέ ὅλους· γι' αὐτὸ καί διατηροῦν μὲν ὡς κείμενα τὸ ὄνομα τοῦ δημιουργοῦ τους, ἀλλά ἀπηχοῦν ἀπόψεις γενικῶς παντὸς ἀνθρώπου, σέ κάθε ἐποχὴ καί περιοχὴ, σέ κάθε χρόνο καί τόπο, ἀποκτοῦν δηλ. πανανθρώπινο χαρακτήρα. Γι' αὐτὸ καί τὰ ἀρχαῖα αὐτὰ κείμενά μας θεωροῦνται ἔτσι κοινὸν κτῆμα ὅλων τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων.

Σὲ αὐτὴν τὴν μεγάλη στροφὴ στήν διάνοηση, στήν σκέψη, καί στὸν λόγο πρωτοστατεῖ ὁ Ἀρχίλοχος. Κατὰ τὸν Σκιαδᾶ (δ.π., σ. 63) ὁ Ἀρχίλοχος θεωρεῖται "ὁ πρῶτος εὐρωπαϊὸς ποιητὴς πού ἔστρεψε τὴν ποίηση στὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο, στὸ 'ἐδῶ' καί στὸ 'τώρα', ἀποσπώντας τὴν ἀπὸ τίς ἀτέρμονες περιπλανήσεις στὴ μυθική παράδοση καί στίς εὐκλειεῖς πράξεις τῶν ἡρώων". Ἀξιωματικῶς ἐν προκειμένῳ εἶναι καί ἡ παρόμοια παρατήρηση τοῦ Τρυπάνη¹⁴: "Ἡ στροφὴ ἀπὸ το ἀπρόσωπο καί το ηρωικό ομηρικό πνεῦμα πρὸς τὸν προσωπι-

14. Κ. Α. Τρυπάνης, *Ελληνική Ποίηση*, Ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ ὡς τὸν Σεφέρη, Ἀθήνα 1986, σ. 53.

κό ρεαλισμό και τη σύγχρονη ζωή είναι η μεγαλύτερη συμβολή του Αρχιλόχου στην ιστορία της ελληνικής ποίησης. Έτσι έγινε ο πραγματικός πατέρας της σάτιρας και του Δυτικού ρεαλισμού, ολόκληρης ίσως της προσωπικής Δυτικής ποίησης". Γιὰ τὴν τολμηρὴ δὲ αὐτὴ πρωτοτυπία τοῦ Ἀρχιλόχου οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὸν περιέλαβαν στὸν κανόνα τῶν ἱαμβογράφων ποιητῶν, στὴν δὲ πατρίδα του Πάρο τὸν ἐτίμησαν μὲ ἐξαιρετικὸ ἐνεπίγραφο μνημεῖο (1ος αἰ. π.Χ.). Ἐδῶ ἀνήκει καὶ μία ἐπιγραφή τῆς Πάρου τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., "πὺν δίνει ἀποσπάσματα ἀπὸ τα ποιήματα του Αρχιλόχου μαζί με βιογραφικὲς πληροφορίες γι' αὐτόν" (Τρυπάνης, αὐτόθι).

Πρὸς τούτους ὁ Ἀρχιλόχος "θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς ἱαμβικῆς ποίησης, ἰσὺς μάλιστα ἦταν καὶ ὁ πατέρας τῆς ἐλεγειακῆς. Αὐτό δὲν σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος δημιούργησε τὰ εἶδη αὐτά, ἀλλὰ ὅτι τα κατέστησε ἀρτια ὄργανα ποιητικῆς ἐκφρασης. Με τὸν Αρχιλόχο τὸ ἱαμβικὸ τρίμετρο ἔφτασε στὴν τελειότητα". (Τρυπάνης, ὅ.π., σ. 53). Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸ τροχαῖκὸ τετράμετρο καταληκτικὸ, ὅπως ἀνωτέρω εἶδαμε, ἀνήκει ὡσαύτως στὶς ἰδιαίτερες προτιμήσεις του καὶ πολλὰ ἄλλα μεικτὰ μετρικὰ εἶδη, καθὼς καὶ τὰ ἀσυνάρτητα, ὅπως ἀποκαλοῦνται¹⁵.

Τέλος, "ἡ καταδίκη τοῦ ποιητῆ ἀπὸ ἐκπροσώπους ἀριστοκρατικῆς σκέψης, σὰν τὸν Ἡράκλειτο... τὸν Πίνδαρο... καὶ τὸν Κριτία, δὲν μπόρεσε νὰ μειώσῃ τὴν φήμη του στοὺς μεταγενεστέρους. Τὸ μνημεῖο μὲ τὶς πολλὰς ἐπιγραφές, πὺν τοῦ ἔστησε ὁ Σωσθένης στὴν Πάρο (51 D.) τὸν 1ον αἰ. π.Χ. εἶναι μία ὡραία μαρτυρία γι' αὐτό" (Lesky, ὅ.π., σ. 179).

15. Τὰ μέτρα τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἶναι πολλὰ, διότι πολλὰ εἶναι καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, πὺν τὰ ἀπαιτοῦν. Ἐπίσης τὰ ἐπὶ μέρους λυρικά ποιητικὰ κείμενα εἶναι σύντομα (ὀλιγόστιχα) καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἀντέχει πολὺ τὴν ἔνταση π.χ. τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης ἢ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου· πβ. ὁμοίως τὰ πολὺ σύντομα σημερινὰ τραγούδια μας.